

A. Ο κύκλος του σιταριού: από το σιτάρι στο αλεύρι (καλλιέργεια και επεξεργασία)

I. Βίντεο από το Μουσείο ΛΟΥΛΗ –διάρκεια: 9:22’

https://www.youtube.com/watch?v=Qto_LsS2FE

B. ΓΝΩΡΙΖΑΤΕ ΟΤΙ ΥΠΑΡΧΟΥΝ ΜΟΥΣΕΙΑ ΣΙΤΟΥ-ΑΡΤΟΥ; (ενδεικτικά)

1^ο: ΜΟΥΣΕΙΟ ΛΕΥΚΙΜΜΗΣ ΕΒΡΟΥ

Καλώς ήλθατε στο Μουσείο
Άρτου και Σίτου

Η συλλογή αντικειμένων εκτίθεται σε ένα αγροτόσπιτο, τυπικό της περιοχής. Κηρύχθηκε μνημείο από το Υπουργείο Πολιτισμού με τίτλο «Αγροτική κατοικία μετά φούρνου» Αρ. Αποφ. ΥΠΠΟ/ΔΙΕΣΑΚ/1149/2919/12.01.04.

2ο. ΜΟΥΣΕΙΟ ΣΙΤΗΡΩΝ ΚΑΙ ΑΛΕΥΡΩΝ (ΣΤΗ ΛΑΡΙΣΣΑ)

[Η πόλη](#) ▾ [Ο Δήμος](#) ▾ [Για τους Πολίτες](#) ▾ [Ενημέρωση](#)

**ΜΥΛΟΣ
ΠΑΠΠΑ**

ΜΟΥΣΕΙΟ ΣΙΤΗΡΩΝ
& ΑΛΕΥΡΩΝ

Το Μουσείο Σιτηρών και Αλεύρων στεγάζεται στον Μύλο του Παππά, έναν παλιό αλευρόμυλο στη Λάρισα, σπάνιο δείγμα βιομηχανικού συγκροτήματος στην πόλη. Μέσα από τις ενότητες της μόνιμης έκθεσης, παρουσιάζονται οι φάσεις της τεχνολογικής εξέλιξης του Μύλου και τα στάδια της βιομηχανικής επεξεργασίας των σιτηρών από τη στιγμή που έφταναν σε σακιά μέχρι τη στιγμή που έφευγαν ως άλευρα για το εμπόριο.

ενισχύοντας τη διαρκή επικοινωνία της τοπικής κοινωνίας με το Μουσείο.

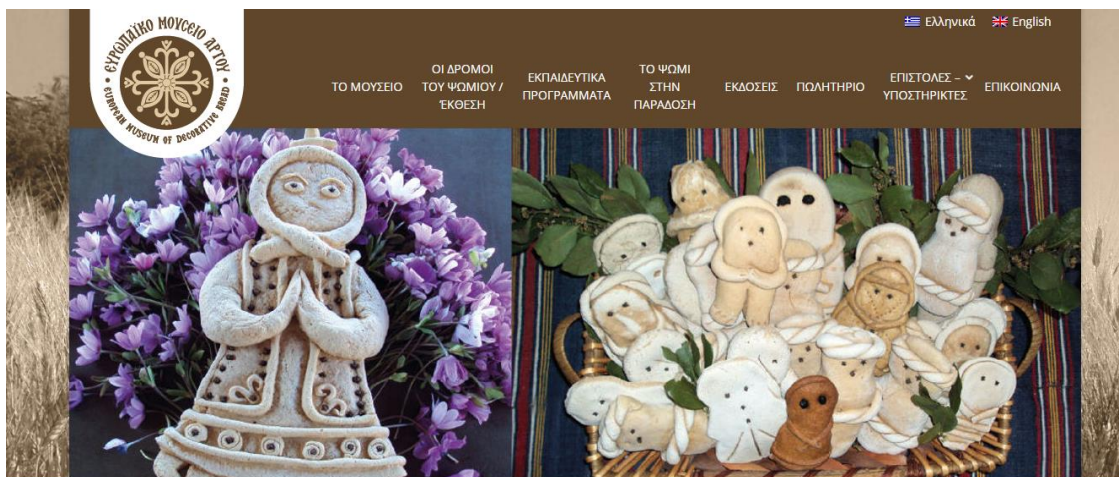
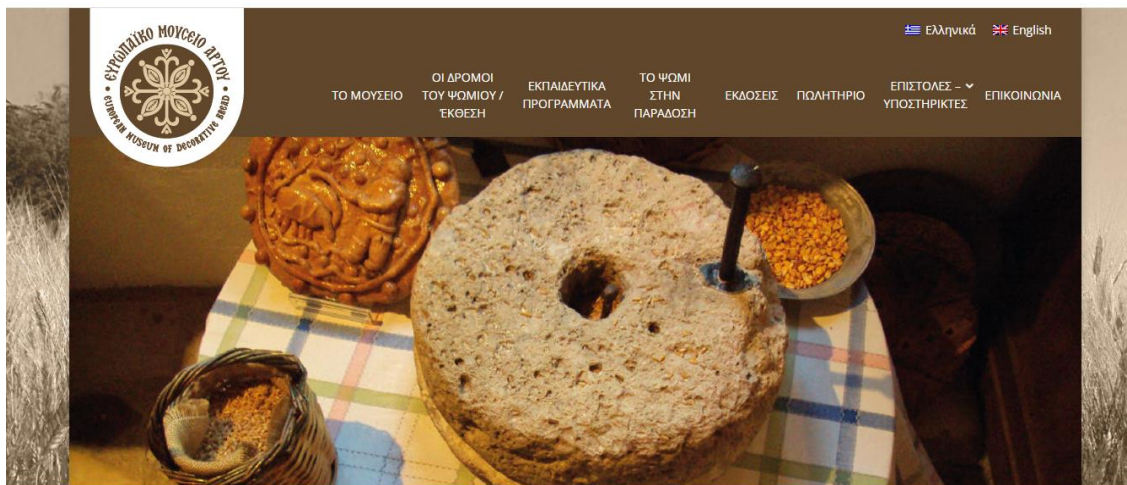

Ο Μύλος του Παππά ιδρύθηκε το 1893. Ο Κωνσταντίνος Παππάς με τους συνεταίρους του, Κ Σκαλιώρα και Χρ. Δημητριάδη, θέτουν σε εφαρμογή ένα μεγαλόπνοο σχέδιο: την κατασκευή ενός ατμόμυλου, πλάι στις όχθες του Πηνειού, στην καρδιά του θεσσαλικού κάμπου. Από το 1900 η ιδιοκτησία του ατμόμυλου περιέρχεται αποκλειστικά στα χέρια της οικογένειας Παππά.

3ο. Ευρωπαϊκό Μουσείο Άρτου στον Βαρνάβα Αττικής

Ιδρύθηκε το 2005. Ένα παλιό αρχοντικό στον Βαρνάβα (Αττικής) μετατράπηκε σε Μουσείο Άρτου και φιλοξενεί πάνω από 3000 κεντημένα είδη ψωμιού με διακόσμηση από την Ελλάδα και 40 χώρες του εξωτερικού.

4ο: ΜΟΥΣΕΙΟ ΑΡΤΟΥ ΚΑΙ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ ΑΜΦΙΚΛΕΙΑΣ (Φθιώτιδα)

Η μόνιμη έκθεση του Μουσείου παρουσιάζει τον κύκλο του ψωμιού (από τον σπόρο στο αλεύρι), την καλλιέργεια, συλλογή, παραγωγή, μέτρημα και αλεστική. Παρουσιάζει επίσης τον κύκλο του ψωμιού (από το αλεύρι στο ψωμί), την προετοιμασία, την παρασκευή και το πλάσιμο, τον διάκοσμο και το ψήσιμο.

Η έκθεση συμπληρώνεται με δύο ενότητες: 1^η/ Το Ψωμί στον κύκλο του ανθρώπου (γέννηση, γάμος, θάνατος) 2^η/ Το Ψωμί στον κύκλο του χρόνου (Χριστούγεννα, Πάσχα, Θερισμός κ.λ.π.)

5ο/Μουσείο Λούλη – Από το σιτάρι στο ψωμί (Κερατσίνι, Πειραιάς)

Γ.α. ΤΟ ΣΙΤΑΡΙ ΕΞΗΜΕΡΩΝΕΙ ΤΟΝ ΑΝΘΡΩΠΟ!

[**ΟΔΗΓΙΑ προς εκπ/κούς:** παρακολουθούμε το βίντεο με γενικές πληροφορίες στο:

<https://youtu.be/xyvGI2XHAag>

ή -σε περίπτωση τεχνικών προβλημάτων- διαβάζουμε την απομαγνητοφώνησή του]

“Σήμερα μιλάμε για το φυτό που καταλαμβάνει τη μεγαλύτερη καλλιεργήσιμη έκταση στη γη, το σιτάρι. Στην Ελλάδα αποτελεί το 25% των καλλιεργούμενων εκτάσεων, και το 15% παγκοσμίως! Ποιες είναι όμως οι 3 πρώτες χώρες σε παραγωγή σιταριού; Η Κίνα, η Ινδία και φυσικά η παγωμένη Ρωσία. Το σιτάρι αναπτύσσεται σε όλα τα εδάφη, ενώ μπορεί να αντέξει και σε πολύ χαμηλές θερμοκρασίες. Μόλις το φυτό μεγαλώσει λίγο, αντέχει σε θερμοκρασίες μέχρι και -40 βαθμούς. Το σιτάρι αντέχει στο πολύ κρύο όχι όμως και σε μερικούς εχθρούς που μπορούν να το φάνε ολόκληρο! Για παράδειγμα οι ακρίδες που έχουν μεγάλη όρεξη για τα τρυφερά φύλλα μπορούν να εξαφανίσουν ολόκληρες καλλιέργειες, ενώ οι βρωμούσες ρουφούν τους χυμούς του φυτού και το καταστρέφουν!

Το σιτάρι ανήκει στην κατηγορία φυτών που τα λέμε δημητριακά. Ναι σωστά το κατάλαβες, η λέξη βγαίνει από τη Δήμητρα, τη θεά της γεωργίας. FUN FACT δημητριακά λέμε σήμερα στην Ελλάδα τα corn flakes που τρώμε μαζί με το γάλα για πρωινό! Κάθε κόκκος σιταριού είναι μια μικρή κάψουλα ενέργειας, είναι με άλλα λόγια ενεργειακή τροφή. Βιταμίνες Β και Ε, σάκχαρα και μεταλλικά άλατα όπως ασβέστιο, σίδηρος και φώσφορος είναι μερικά μόνο από τα βιταμινούχα πλεονεκτήματα του. Σήμερα αυτά δεν μας λένε και πολλά... για τους προγόνους μας όμως πριν 3000 χρόνια υπήρξαν κλειδί για την ευημερία τους! Στην αρχαία Αίγυπτο καλλιεργείται για πρώτη φορά καλής ποιότητας σιτάρι. Αυτή είναι και η πρώτη οργανωμένη καλλιέργεια με τη χρήση εργαλείων και ζώων. Εδώ γεννήθηκε και το ψωμί από αλεύρι σιταριού. Σύμφωνα με τον Ηρόδοτο το ψωμί χρησιμοποιήθηκε στην Αίγυπτο και ως νόμισμα εργατών αλλά και αξιωματούχων.

Από τους Αιγύπτιους το σιτάρι και τα παράγωγά του περνάνε στους Ιουδαίους, τους Έλληνες και τους Ρωμαίους. Στην αρχαία Ελλάδα, υπήρχαν 72 ήδη ψωμιού, ακόμη και ο πρόγονος της σημερινής πίτσας, ο πλακούντας, ένα είδος στρογγυλής ζύμης με λαχανικά, τυρί, λάδι και μυρωδικά. Το ψωμί που φτιαχνόταν από σίτο, δηλαδή από σιτάρι, ονομαζόταν στα “άρτος”! «Άρτο και θεάματα” πρόσφεραν οι Ρωμαίοι αυτοκράτορες για να κατευνάσουν τον λαό. Μάλιστα αν ενώσεις τις

λέξεις σίτος και οίκος (σπίτι) φτιάχνεις τη λέξη για οικόσιτος, δηλαδή το ζώο που τρέφεται από τον άνθρωπο και ζει μαζί του. Η μεταγενέστερη λέξη ψωμί προέρχεται από το αρχαίο ρήμα «ψώω» που σημαίνει τρίβω, εξού και το ψωμίον που είναι το μικρό κομματάκι, δηλαδή η μπουκιά. Το σιτάρι με τη μορφή του ψωμιού κατέχει περίοπτη θέση στην ορθόδοξη χριστιανική λατρεία. Ο Ιησούς Χριστός ευλόγησε το ψωμί λέγοντας «ἐγὼ εἶμι ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς· ὁ ἐρχόμενος πρὸς με οὐ μὴ πεινάσῃ». Μάλιστα κατά το μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας, το κορυφαίο μυστήριο της χριστιανικής πίστες, οι πιστοί μεταλαμβάνουν το σώμα και το αίμα του Χριστού με τη μορφή του ἄρτου και του οίνου.

Αυτή ήταν λοιπόν μια σύντομη ιστορία αυτού του φυτού που η καλλιέργειά του άλλαξε για πάντα τη ζωή του ανθρώπου. Δεν θα ήταν υπερβολή αν λέγαμε πως στην πραγματικότητα δεν εξημέρωσε ο άνθρωπος το σιτάρι, αλλά το σιτάρι τον άνθρωπο!

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ:

- 1/ Τι ποσοστό καλλιεργήσιμης γης καταλαμβάνει η καλλιέργεια του σταριού;**
- 2/ Ποιοι είναι μεγάλοι καταστροφείς των καλλιεργειών σταριού;**
- 3/ Γιατί το “σιτάρι εξημέρωσε τον άνθρωπο”;**

Γ. Β. Ο ΣΙΤΟΣ ΣΤΗ ΛΑΤΡΕΥΤΙΚΗ ΖΩΗ- Θεία Κοινωνία

Σύμφωνα με τον Μέγα Βασίλειο τίποτα δεν υπάρχει χωρίς αιτία, τίποτε δεν είναι τυχαίο, όλα έχουν κάποια σοφία μυστική και ανέκφραστη. Έτσι και τα φυτά και οι καρποί τους πέρα από την οικολογική τους σημασία ως οι παραγωγοί των οικοσυστημάτων είναι “ψυχῶν λογικῶν διδάσκαλοι καὶ θεογνωσίας εκπαιδευτήριον” , που χειραγωγεί τον νου και τον οδηγεί από τα ορατά και τα αισθητά στη θεωρία των αοράτων.

Τα φυτά αποτελούν σημαντικό στοιχείο στη λατρεία της Ορθόδοξης Εκκλησίας. Κατά τη Θεία Ευχαριστία χρησιμοποιείται ο ἄρτος και ο οίνος, προϊόντα του σίτου και της αμπέλου. Κατά την ακολουθία της αρτοκλασίας ευλογείται ο σίτος, ο οίνος και το έλαιον. Πάντοτε υπήρχε η παράδοση στην Εκκλησία κατά τη διάρκεια της προσφοράς του ἄρτου και του οίνου για την Ευχαριστία να προσφέρονται και να ευλογούνται και άλλα προϊόντα και καρποί της γης.

Ο Χριστιανός όμως οφείλει να μην βλέπει τη φύση αποϊεροποιημένη, αλλά να την αντιλαμβάνεται ως δημιουργήμα και δώρο του Θεού, αισθάνεται μέσα στον

κόσμο ότι βρίσκεται μέσα στην δημιουργική αγάπη του Θεού. Ο Χριστιανός νιώθει την υποχρέωση να ανταποκριθεί στην αγάπη αυτή, να πάρει στοιχεία του υλικού κόσμου και να τα προσκομίσει στον Θεό. Προσφέρει τον άρτο και τον οίνο, αντιπροσωπευτικά στοιχεία του υλικού κόσμου, προσάγονται ευχαριστιακά στον Θεό και μετά τον καθαγιασμό τους, προσφέρονται και πάλι στον άνθρωπο ως Σώμα και Αίμα Χριστού, προγευόμενος έτσι ο άνθρωπος τον κόσμο που εσχατολογικά θα μεταμορφωθεί εν Χριστώ.

Τα τίμια δώρα, ο ένζυμος άρτος, ο οποίος κατά την ορθή και όμορφη παράδοσή μας ονομάζεται «πρόσφορο», επειδή ακριβώς προσφέρεται από την ευχαριστιακή κοινότητα στον λειτουργό ιερέα για να τον αναφέρει στον δοτήρα παντός αγαθού Θεό, καθώς και ο οίνος, το νάμα, αποτελούν τα υλικά στοιχεία της κτιστής δημιουργίας, τα οποία αντιπροσφέρονται, αντιδωρίζονται κατά την αγία Αναφορά της θείας λειτουργικής μυσταγωγίας για να «λειτουργηθούν», να καθαγιασθούν και εν Αγίω Πνεύματι να μεταβληθούν στο ζωφόρο σώμα και το πανακήρατο ζωογόνο αίμα του Αναστάντος Χριστού. Τα υλικά στοιχεία για να παρασκευασθεί ο άρτος, το ψωμί της κοινότητας, και ο οίνος προέρχονται από την κτιστή δημιουργία. Το ευλογημένο σιτάρι που παράγεται από την καλλιεργημένη γη γίνεται αλεύρι και με το νερό και το αλάτι ζυμώνεται από τους μοναχούς στα μοναστήρια και από τις ευλαβείς γυναίκες στις ενορίες για να ψηθεί και να γίνει ένζυμος άρτος προσφερόμενος (αναφερόμενος λειτουργικά) «εξ όλης της ευχαριστιακής κοινότητας» στην Εκκλησία για το μυστήριο της θείας ευχαριστίας προκειμένου να μεταβληθεί σε «άρτο ζωής αιωνίου».

ΕΡΩΤΗΣΗ: Τη φύση δεν πρέπει να την βλέπουμε απο-ιερωμένη, υποστηρίζει ο Χριστιανισμός. Νομίζετε ότι αυτή η οπτική αφορά μόνον στους Χριστιανούς; Μπορεί η ιερότητα της φύσης να αφορά όλους μας;

Γ.γ. Ο ΣΙΤΟΣ ΣΤΗ ΛΑΤΡΕΙΑ – ΚΟΛΛΥΒΑ κ.ά.

Τα υλικά στοιχεία της κτιστής δημιουργίας χρησιμοποιούνται και κατά την τέλεση των κατά περίπτωση ιεροπραξιών της Εκκλησίας. Η τέλεση των ιερών **μνημοσύνων** προϋποθέτει την χρήση σίτου και κατά παλαιότερη παράδοση επευλογούνταν και μικρά αρτίδια, τα οποία παρασκεύαζαν με ευλάβεια οι γυναίκες του σπιτιού. Χαρακτηριστικό και το παράδειγμα της προσφοράς «**φανουρόπιτας**» στην εορτή του Αγίου Φανουρίου (27 Αυγούστου), την οποία επευλογεί η Εκκλησία πριν τη διανομή της στους πιστούς.

Στοιχείο της μεσογειακής διατροφής και ανά τους αιώνες βασικό προϊόν για την ενδιαίτηση του ανθρώπου αποτελεί ο σίτος, το ευλογημένο σιτάρι, η παραγωγή του οποίου καθόρισε την τύχη και την πορεία πολλών λαών, όπως του Βυζαντινού

Κράτους μετά την αραβική εξάπλωση στην Αίγυπτο, τον βασικό σιτοβολώνα του Βυζαντίου.

Ο σίτος τυγχάνει υψηλής αναγνώρισης από τον λαό και συνδέεται άμεσα με πολλές παραδόσεις, τις οποίες μελετά και διαφυλάσσει η επιστήμη της λαογραφίας. Οι προχριστιανικές θρησκείες χρησιμοποιούν τον σίτο στη λατρεία τους, είτε ως προσφορά στις θεότητες των εθνικών ή ανατολικών θρησκευμάτων, είτε ως άρτο στην πρόθεση των άρτων του Ναού των Ιεροσολύμων ή άζυμα προς βρώση στο πασχάλιο δείπνο της ιουδαϊκής θρησκείας.

Ο σίτος δεν είναι άγνωστος στην Ορθόδοξη Λατρεία. Ο ίδιος ο Κύριος ευλόγησε το γέννημα του σίτου, τον άρτο, στο θαύμα του πολλαπλασιασμού των πέντε άρτων και των δύο ιχθύων και παρέβαλε τον Λόγο του Θεού με σίτο στην παραβολή του Καλού Σπορέα. Χρησιμοποίησε επίσης, τον άρτο στην ιδρυτική για τη Θεία Ευχαριστία βραδιά του Μυστικού Δείπνου, καθαγιάζοντάς τον σε Σώμα Του. Από εκείνη την ημέρα, ο άρτος, δηλαδή το προϊόν του σίτου, έλαβε ιδιαίτερη θέση στη λατρεία της Εκκλησίας, ταυτιζόμενος στη συνείδησή του λαού με το Σώμα του Χριστού, ακόμα και στην καθημερινή, οικιακή βρώση του.

Η χρήση του σίτου στη λατρεία δεν περιορίζεται μόνο στη Θεία Ευχαριστία ή στην **ακολουθία της αρτοκλασίας**, όπου ο σίτος έχει αλεσθεί σε άλευρο και έχει επεξεργασθεί κατάλληλα σε ένζυμο άρτο, σύμφωνα με την παράδοση του κατά

Ιωάννη Ευαγγελίου σχετικά με την τέλεση του Μυστικού Δείπνου. Παράλληλα, ο σίτος ευλογείται και διανέμεται προς αγιασμό των πιστών ακόμα και με την αρχική, ανεπεξέργαστη μορφή του ή ψημένος.

Ο σίτος, άλλοι καρποί, όπως οι ελαίες, τα σταφύλια, τα ρόδια, διάφοροι ξηροί καρποί (αμύγδαλα, καρύδια, φιστίκια), αλλά και είδη, όπως το γάλα, το μέλι, το τυρί, τα ωά κ.λπ. προσφέρονται από τους πιστούς στην Εκκλησία αμέσως μετά την πρώτη συγκομιδή ή σε διατεταγμένες ημέρες του εκκλησιαστικού έτους, ώστε να ευλογηθούν και να καταναλωθούν με την ευλογία του Θεού. Υπάρχει μάλιστα, **ειδική ευχή για την ευλογία των απαρχών των καρπών**, πράξη η οποία μνημονεύεται ήδη από τον 7^ο αι. μ.Χ., στο 9^ο βιβλίο των Αποστολικών Διαταγών. Αντίστοιχες **ευχές απαντώνται για την ευλογία της σποράς τους**, ώστε να ανθίσουν και να αποδώσουν καρπούς, για την ευλογία της συγκομιδής τους αλλά και υπέρ όσων συνεργούν σε αυτή. Ειδικότερες ευχές έχουν συγγραφεί για την ευλογία του θερισμού των σιτηρών και του τρύγου των αμπελιών.

Οι απαρχές προσφέρονταν στην αρχαϊκή Εκκλησία μαζί με τον ευχαριστιακό άρτο και οίνο. Η πρώιμη αυτή συνήθεια, η οποία βασίζεται στη προχριστιανική θρησκευτικότητα, περιορίστηκε αργότερα. Η ευλογία των απαρχών βασίζεται σε **θαύμα του αγίου Θεοδώρου του Τήρωνα**, ο οποίος απέτρεψε τους χριστιανούς να μianθούν σε περίοδο νηστείας από τη βρώση ειδωλοθύτων, δηλαδή προσφορών, οι οποίες είχαν θυσιασθεί στα είδωλα, που είχε προωθήσει στην αγορά ο αυτοκράτορας Ιουλιανός ο Παραβάτης, στο πλαίσιο του εναντίον της Εκκλησίας διωγμού του. Ο άγιος υπέδειξε στους πιστούς να τραφούν με εψημένο σίτο, τον γνωστό και ως κόλλυβα, ώστε να μην μianθούν από τις ειδωλολατρικές προσφορές. Η ευλογία των κολλύβων, δηλαδή του σίτου και άλλων καρπών, καθιερώθηκε έκτοτε, στη μνήμη του αγίου Θεοδώρου, αλλά και σε μνήμες άλλων αγίων, προς τιμή τους. Υπάρχει μάλιστα, ειδική ευχή για την ευλογία τους. Η προσφορά κολλύβων μνήμης αγίων ερμηνεύεται συμβολικά από τον Συμεών Θεσσαλονίκης. Τα κόλλυβα προσφέρονται στις μνήμες των αγίων, καθώς και αυτοί αποτελούν άγιο καρπό, τα λείψανά τους ενταφιάζονται στη γη σαν τον σπόρο και θα αναστηθούν εν Χριστώ, όπως ακριβώς ανθίζει ο σπόρος των καρπών, αφού πρώτα κατατεθεί στη γη και καταστραφεί.

Ο σίτος χρησιμοποιείται στα κόλλυβα προς τιμή των αγίων και υπέρ υγείας όσων τα προετοιμάζουν και τα προσφέρουν. Χρησιμοποιείται παράλληλα, και στα **μνημόσυνα των κεκοιμημένων**, τα οποία τελούνται σε συγκεκριμένες ημέρες (τρίμερα, εννιάμερα, τεσσαρακονθήμερα, τριμηνιαία, ετήσια κ.λπ.) από την κοίμηση κάθε πιστού. Η ευλογία των νεκρώσιμων κολλύβων, τα οποία

αποτελούνται από σίτο και άλλους καρπούς, λειτουργούν συμπληρωματικά της μνημόνευσης του ονόματος του κεκοιμημένου στη Θεία Ευχαριστία και την εξαγωγή μερίδας στο δισκάριο κατά τη προσκομιδή, υπέρ της ανάπαυσης της ψυχής του πιστού.

Τα κόλλυβα των μνημοσύνων αποτελούν **σύμβολο της ανάστασης των νεκρών**, με πρότυπο την Ανάσταση του Κυρίου. Ο Συμεών Θεσσαλονίκης παραλληλίζει τον κεκοιμημένο με σπόρο. Όταν ο σπόρος πέσει στη γη, καλυφθεί και σαπίσει, μετά από καιρό αποδίδει καρπούς και μάλιστα, πολύ περισσότερους και καλύτερους από τον αρχικό. Ο κεκοιμημένος πιστός αντίστοιχα, κατατίθεται στη γη μετά από τον θάνατό του, αναμένοντας την ημέρα της κοινής Ανάστασης, οπότε όλοι οι κεκοιμημένοι θα αναστηθούν και θα λάβουν σώμα άλλης μορφής, ανώτερης από εκείνη που είχαν πριν από την κοίμησή τους. Η ταφή του κεκοιμημένου στη γη, ως άλλου πνευματικού σίτου, ανάγει στη μέλλουσα κοινή ανάσταση και ατελεύτητη ζωή κοντά στον Χριστό.

Η ερμηνεία των κολλύβων και ειδικά του σίτου, ως εικόνας της ανάστασης των κεκοιμημένων, δείχνει την εσχατολογική προοπτική της Εκκλησίας και την εν τω μέλλοντι αιώνι αποκατάσταση του ανθρώπου στην προγονική φυσικότητα. Μεταξύ των καρπών των κολλύβων προέχει ο σίτος. Η υπεροχή του σιταριού έναντι των άλλων καρπών βασίζεται στο γεγονός, ότι ο Κύριος εικόνισε με αυτόν τον ίδιο του τον Εαυτό, τόσο σε σημεία του κηρύγματός του, όσο και κατά την ημέρα του Μυστικού Δείπνου.

Τα κόλλυβα είναι βρασμένο σιτάρι, το οποίο σιτάρι είναι σύμβολο του ανθρώπινου σώματος, επειδή το ανθρώπινο σώμα τρέφεται και αυξάνει με το σιτάρι. Γι' αυτό άλλωστε και ο Κύριος παρομοίασε το θεουπόστατο Σώμα Του με το σπυρί του σιταριού, έτσι λέγοντας στο δωδέκατο κεφάλαιο του κατά Ιωάννη αγίου Ευαγγελίου: «το σπυρί του σιταριού εάν πέφτοντας στη γη δεν πεθάνει, μένει μοναχό του (και δεν πολλαπλασιάζεται) εάν όμως πεθάνει, πολύ καρπό φέρνει». Τα κόλλυβα τα πηγαίνουμε στην Εκκλησία στα **μνημόσυνα**, αλλά και τα **Ψυχοσάββατα**. Γίνεται, λοιπόν, εύκολα αντιληπτό ότι όταν τρώμε τα κόλλυβα υπάρχει ένας συμβολισμός.

Το σιτάρι λοιπόν, συμβολίζει το θάνατο, την ταφή και την ανάσταση των σωμάτων. Μόνο όμως το σιτάρι και όχι οι άλλοι καρποί (κριθάρι, βρώμη κλπ). Ο νεκρός μας, θα διαλυθεί «εις τα εξ ων συνετέθη» και θα αναστηθεί πάλι με τη δύναμη του Θεού, κατά την κοινή Ανάσταση, με άφθαρτο πλέον σώμα σαν το σιτάρι.

Μάλιστα, στο τέλος του Μνημοσύνου λέγεται τρεις φορές το : «αιωνία η μνήμη, αιωνία η μνήμη, αιωνία αυτού/αυτής η μνήμη».

Τα υλικά στην παρασκευή των κολλύβων πρέπει να είναι 9 γιατί 9 είναι τα τάγματα των αγγέλων, ενώ το κάθε υλικό έχει το δικό του συμβολισμό.

1. Σιτάρι: οι νεκροί (το γήινο στοιχείο)
2. Ζάχαρη: η γλυκύτητα του Παραδείσου
3. Σταφίδες: η Άμπελος (ο Χριστός)
4. Μαϊντανός: η ανάπαυση «εν τόπω χλοερών»
5. Φρυγανιά τριμμένη ή σουσάμι: το χώμα («..ας είναι ελαφρύ το χώμα που τον σκεπάζει..»)
6. Ρόδι: τα ελέη του Παραδείσου, η λαμπρότητα
7. Κανέλλα: η ευωδία, τα αρώματα («..αρώμασι εν μνήματι κηδεύσας απέθετο..», «..μύραναν τον τάφο αι μυροφόροι μύρα..»)
8. Αμύγδαλα: η ευγονία, η ζωή που διαιωνίζεται με τους απογόνους (αντί για αμύγδαλα μπορούν να χρησιμοποιηθούν καρύδια)
9. Κουφέτα (ασημένια και λευκά): τα οστά που μένουν αναλλοίωτα καθώς το σώμα φθείρεται.

Δ. ΕΚΦΡΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟ ΨΩΜΙ

Τι σημαίνουν οι παρακάτω εκφράσεις;

- 1." Φάγαμε Ψωμί κι Αλάτι "
- 2."Για ένα κομμάτι ψωμί το αγόρασα"
- 3." Αυτή η δουλειά έχει πολύ ψωμί"
- 4." Όποιος βαριέται να ζυμώσει πέντε μέρες κοσκινίζει"
- 5." Ο νηστικός καρβέλια ονειρεύεται»: